

*COMPARATIVE CHARACTERISTICS FINDINGS OF LEVELS OF FORMATION OF
PRESCHOOL CHILDREN SOCIAL AND COMMUNICATIVE COMPETENCE*

The article deals with results of the experiment on revealing the levels of social-communicative competence of senior preschool children, the selection of diagnostic procedures for defining on the levels of social and communicative competence of preschool children is also presented in the article.

Key words: social-communicative competence, criteria social and communicative competence formation, levels of social and communicative competence aselection of diagnostic tasks.

УДК 373.21

Анісімова О.Е.

ПЕДАГОГІЧНА ЦІННІСТЬ РЕЖИСЕРСЬКИХ ІГОР

Статтю присвячено розкриттю сутності режисерської гри як виду діяльності, питань організації її ігрового простору, розгляду специфіки проведення такого типу ігор у різні вікові періоди, аналізу ролі дорослого у проведенні індивідуальних та спільних режисерських ігор, дослідженню використання іграшок-замінників.

Ключові слова: режисерська гра, предмети-замінники, особистісний підхід, самоактивність дитини.

Модернізація дошкільної освіти передбачає впровадження особистісно орієнтованої моделі, підґрунтям якої є збереження дитячої субкультури, розвиток специфічних для даного вікового етапу форм активності та видів діяльності. Становлення особистості в дошкільному віці вимагає передусім задоволення потреби в активності.

Дитина формується не лише під впливом організованого навчання, а й завдяки власній активності, в результаті спонтанних впливів, самостійних життєвих відкриттів. Через самоактивність забезпечується формування свідомості малюка, яка є ядром особистісного зростання [1, с.75].

Можна стверджувати, що тема гри ніколи не втрачає своєї актуальності як не втрачає актуальності потреба людини до самовдосконалення, до постійного розвитку.

Таким чином, дитина, яка оволоділа режисерською грою, завжди зуміє підіграти реальному партнеру в сюжетно-рольовій грі. Окрім того, вона зможе грати в одну й ту саму гру по-різному, вигадуючи нові події, обмірковуючи різні ситуації, які трапляються в її житті. Особливу значимість режисерська гра набуває у зв'язку з тим, що вона розвиває у дитини здатність бачити ціле раніше за його частини. А ця здатність є специфічною характеристикою уяви.

Одночасно зростає вміння відображати в грі відносини між людьми, способи поведінки в різних ситуаціях.

Таким чином, перед дитиною відкриваються не тільки правила поведінки, але і їх значення для встановлення і підтримки позитивних взаємин з іншими людьми.

Особливо активним є розвиток дітей під час ігор, які вони самі придумують. Такі ігри вважають творчими, оскільки ігрова діяльність у них має яскраво виражений самодіяльний і творчий характер [5, с.337].

Сюжетні ігри у психолого-педагогічній теорії та практиці здавна вважаються засобом соціалізації дитини, своєрідною формою самовизначення й самоствердження особистості, яка задовольняє потребу дитини в активній діяльності. У режисерських іграх дитина переходить від ігрових дій з іграшкою до гри за власним задумом, самостійно визначаючи сюжет та ігрові засоби

Останнім часом науковці все частіше виявляють інтерес до індивідуальних форм сюжетної гри, зокрема режисерської, які, на жаль, досліджувались замало, хоча є достатньо важливими для розвитку дошкільника

Метою статті є розкриття особливості проведення режисерських ігор та окреслення сфери їх практичного застосування у галузі сучасної дошкільної педагогіки.

Навіть у дуже товариських дітей періодично виникає бажання погратися самостійно. Можна спостерігати, як дитина зосереджено будує щось із кубиків або розіграє сценку з іграшками, виступаючи в ролі режисера та промовляючи текст за всіх героїв. Це і є режисерська гра дошкільника, й у ній, як і в усіх інших видах ігор, формується особистість малюка, його соціальна компетентність і гуманістичний світогляд. Це самостійна індивідуальна гра дитини з іграшками, в якій вона – і сценарист, і виконавець усіх ролей, і режисер постановки. Саме в режисерській грі з особливою яскравістю проявляються індивідуальні особливості дитини, розвиваються її творчі здібності, цілеспрямована уява, рух від думки до дії [2, с.38].

Режисерська гра вивчена дослідниками менше, ніж усі інші види дитячих ігор. Упродовж років режисерська гра в умовах суспільного виховання не була значимою, як й інші види індивідуальної діяльності дітей. Інтерес до неї виник в останні десятиліття. І лише тепер, коли наука звернулася до особистісно орієнтованої моделі виховання дошкільників, режисерську гру почали активно вивчати. Серед них такі відомі науковці, як Олена Гаспарова, Олена Кравцова, Геннадій Кравцов.

Завдяки своєрідності режисерські ігри становлять особливий інтерес для психологів, бо в них дуже яскраво проявляються особистісні якості дитини. Видатний радянський психолог Данііл Ельконін називав режисерські ігри особливим типом індивідуальних ігор дитини. У них дитина сама вигадує сюжет, наділяє предмети або іграшки тими чи іншими характеристиками. За ходом сюжету дитина керує діями декількох іграшок, не беручи на себе постійної ролі [3 с.37].

Носіями ролей у такій грі виступають іграшки. Малюк регулює відносини дійових осіб як режисер. "Озвучуючи" героїв і коментуючи сюжет, дошкільник використовує різні засоби вербальної виразності. Тут дитина виконує функції й сценариста, й режисера, й акторів. Усе це має неоціненне значення як для загального психічного розвитку дітей, так і для розвитку ігрової діяльності зокрема.

За певного рівня розвитку уяви дитина здатна переносити накопичений суспільний досвід у свою гру. Найрізноманітніші сюжети виникають тоді, коли дитина починає гратися з декількома фігурками людей, конструюючи для них відповідну ігрову декорацію.

Режисерська гра, як правило, озвучується дикторським текстом. Психологи називають його супроводжувальним мовленням. З такого мовлення можна отримати чимало інформації про дитину: її соціальне оточення, обізнаність, мовленнєвий розвиток. Між мовленням і грою існує двосторонній зв'язок. З одного боку, мовлення розвивається й актуалізується в грі, а з іншого – сама режисерська гра ускладнюється під впливом розвитку мовлення. Спочатку дитина, позначаючи словом свої ігрові дії, намагається усвідомити їх, потім вона використовує слово, щоб доповнити дії, пізніше починає пояснювати за його допомогою свої думки та почуття. Мовлення стає більш зв'язним і орієнтованим на слухача [3 с.38].

Як і інші творчі ігри, режисерська гра має соціальну природу й будується за уявленнями дітей про життя дорослих. Уявлення, якими живиться гра, діти отримують з розповідей дорослих, прочитаних книжок, казок, переглянутих фільмів і мультфільмів. Таким чином, перед дитиною розкриваються не лише правила поведінки, а й їх значення для встановлення та підтримки позитивних взаємовідносин з іншими людьми.

Отже, режисерська гра має важливе значення як для психічного, так і для соціального розвитку дитини дошкільного віку. В ній у дитини формується вміння регулювати свою поведінку, обмірковувати дії й слова, стримувати рухи. Ігрові переживання залишають глибокий відбиток у свідомості дитини. Багаторазове повторення дій дорослих, наслідування їхнім моральним якостям сприяють вихованню таких самих якостей і в дитини. Режисерська

гра – засіб виховання гуманного ставлення до однолітків як частини соціального оточення дитини – дошкільника, що як у дзеркалі відображає досвід спілкування дитини в реальному житті [5, с.339].

Щоб ознайомитися з віковими особливостями режисерських ігор у дошкільному віці, звернімося до класифікації директора Інституту психології ім. Л. Виготського, доктора психологічних наук Олени Кравцової. Так, дослідження показали, що в дошкільному віці гра як провідна діяльність розвивається, послідовно змінюючись: режисерська, образна, сюжетно-рольова гра, гра з правилами і знову режисерська гра, але вже на якісно новому рівні [3 с.39].

Перша самостійна індивідуальна режисерська гра з'являється в період від двох до чотирьох років. Це новий щабель розвитку ігрової діяльності дитини, пов'язаний з кризою трирічного віку: організація самостійної гри, без підказки дорослого, є яскравим підтвердженням набуття самостійності в кризовий період. Сюжет гри поки що залежить від предметів, які оточують дитину. Іграшки, що перебувають в її полі зору, ніби підказують сюжет історій. При цьому малюк уже може замінювати предмети, наділяючи їх зовсім іншими функціями. Наприклад, на сторінках книжки дитина побачила коника-стрибунця і намагається скопіювати його, виконуючи рухи зеленим кубиком, або ж копіює рухи сніжинки, дмухаючи на пір'їнку.

Цей перший тип самостійної гри вносить неоціненний вклад у психічний розвиток дитини.

Малюк отримує перші навички планування та вміння організувати простір, супроводжувати гру певними звуконаслідуваннями, простими реченнями. Дитина ніби коментує вголос сюжет, який розгортається, керує ним за допомогою мовлення, що, безумовно, позитивно впливає на її розвиток. Окрім того, режисерська гра, передбачаючи планування дій, є відправним пунктом у формуванні здатності бачити ціле раніше, ніж його частини, а отже, має величезне значення для розвитку уяви малюка.

На 3-4 роках життя, коли дитина набуває достатнього життєвого досвіду, а розвиток її уяви досягає того рівня, за якого дошкільник уже в змозі переносити характеристики одного предмета на інший, починається становлення режисерської гри як здатності об'єднувати різні предмети–замісники єдиним сюжетом і керувати створеною уявною ситуацією, розвиток підпорядковується задуму самої дитини.

Режисерська гра п'ятирічних дітей мало схожа на гру, яку можна спостерігати в малят. Але за своєю суттю вони не розрізняються. Знову таки передбачається вигадкування сюжету, який поєднує різні предмети, знову сама дитина виконує всі ролі. Однак сюжети стають все складнішими. Предметне оточення частіше виконує лише функцію пускового механізму, поступаючись літературній творчості дитини. Ролі іноді важко виокремити, тому що дошкільник увесь час супроводжує свої рухи мовленням, а часто – замінює ним усі дії. Цей період розвитку гри характеризується тим, що дитина починає "приміряти" на себе ролі різних персонажів життєвого театру – "режисер" у ній на певний час поступається місцем "акторові".

Завершальним етапом розвитку ігрової діяльності дитини можна вважати режисерську гру найвищого рівня. Вона схожа на ту, яка спостерігається на попередніх етапах, однак уже має складнішу структуру. В ній активно проявляється й розвивається уява дошкільника. Сюжет гри відображає особливості творчого мислення дитини. Сценарії стають більш складними й різноманітними. Розгортання дій з іграшками дошкільник супроводжує відповідним коментарем, прямим і діалогічним мовленням. Це вже схоже на театралізовану виставу. Дитина створює уявні моря та кораблі, відтворюючи романтичні історії про відважного капітана, який подорожує у пошуках островів. Така гра допомагає дитині проживати ситуації, які її найбільше хвилюють. Часто приводом для створення сюжету гри стає актуальна на цей час проблема, або яскраве враження, отримане дитиною під час перегляду мультфільму, екскурсії до театру або зоопарку.

Серед старших дошкільників і молодших школярів розповсюджений шкільний сюжет. Свідченням тому є організація "шкіл", проведення "уроків". У такий спосіб дитина знайомиться з новою для неї системою відносин. Під впливом режисерської гри найвищого рівня формується психологічна готовність дошкільняти до навчання у школі [3, с.40].

Така гра може трансформуватися з індивідуальної в колективну. Зазвичай у колективній режисерській грі учасників небагато – не більше двох, трьох. Кожному хочеться бути творцем і режисером. Діти, які граються, є єдиним цілим. Вони разом вигадують сюжет, предметно його представляють і виконують безліч ролей. Але для того, щоб такі ігри відбулися, треба вміти розуміти одне одного, мати спільні інтереси й схильності. Більшість психологів стверджує, що режисерська гра дитини асоціативна, тобто залежить від іграшок, які потрапляють в поле зору дошкільників. Тому вплив дорослого на хід цієї гри здебільшого опосередкований створенням необхідного ігрового середовища.

Педагогічне керівництво іграми дітей передбачає необхідність урахувати основні вікові та індивідуальні особливості їхнього розвитку, а також розвитку їхньої ігрової діяльності в усі вікові періоди. Як стверджують психологи, без знань внутрішніх законів розвитку гри як діяльності намагання управляти нею можуть зруйнувати її.

Режисерські ігри – ігри дитини з іграшками та їх заміниками за створеним нею сюжетом.

Режисерські ігри розвиваються з предметно-відображувальних ігрових дій дитини в процесі спілкування з дорослими, засвоєння запропонованих ними простих сюжетних зразків. У них дошкільник виявляє свою здатність відображати в грі не лише дії з предметами, а й відношення між двома або більшою кількістю персонажів. У нього з'являється уявлення про роль і обумовлені нею, підпорядковані єдиному ігровому сюжету дії. Водночас збагачується і неігровий досвід дитини, розвиваються мислення й уява. Головною умовою подальшого розвитку режисерської гри є формування навичок спільних дій: уміння узгоджувати задум, підбирати іграшки й атрибути, розподіляти ролі, погоджувати дії.

Зміст, динаміка ігор залежить від загального досвіду дошкільника, а також досвіду ігрової діяльності, взаємин, якого він набуває в сюжетно-рольовій спільній грі. З її появою режисерські ігри не зникають, а супроводжують ігрову діяльність навіть молодшого школяра.

За спостереженнями дослідників, під час індивідуальних режисерських ігор виникає більше нестандартних ситуацій, ніж під час спільних.

Оскільки режисерські ігри передбачають передусім реалізацію ігрових інтересів, розвиток особистості дитини, вихователь повинен забезпечити для них індивідуальний простір, спланувавши місце і час. Найпродуктивнішими з цього погляду є опосередковані прийоми керівництва такою грою. Виникнення її стимулюють підбором ігрового матеріалу, іграшок, які б відповідали інтересам малюка, переглядом ілюстрацій, обговоренням мультфільму, казки.

Нові сюжетні іграшки, які педагог пропонує дітям для ігор, повинні бути близькими за змістом їхньому досвіду. В молодших і середніх групах вихователь спочатку особисто в присутності дітей обіграє нові іграшки, демонструє способи включення їх у знайомий сюжет. У старших групах діти вже мають певні уявлення про предмети і явища навколишньої дійсності, тому доцільно ініціювати їхні ігри з дрібними, багатофункціональними іграшками, іграшками-замінниками. Для спрямування режисерських ігор доцільно використовувати проблемні завдання ("Подумай, як Буратіно поведився б у нашому дитячому садку?"), навідні запитання ("Що слід взяти із собою у морську подорож?"). Будь-яке втручання в ігрову діяльність має бути тактовним, урахувати особливості кожної окремої дитини. Головне, щоб у режисерських іграх вона почувалася вільною, вносила власні елементи творчості в ситуації, які розігруються, розвивала не лише ігрові навички, а й уяву, мислення, мовлення та інші психічні функції.

Для збагачення ігрової діяльності дітей молодшого дошкільного віку вихователь повинен сприяти сталості задуму гри, розвитку його у певний сюжет, має вчити дошкільнят гратися поруч, а згодом і разом. Одним із основних прийомів педагогічного впливу є його рольова участь в іграх, що надає діям дітей цілеспрямованості і змістовності, сприяє їх об'єднанню для спільної гри, збагачує ігрові задуми, дії. Його запитання, звернені до дітей як до персонажів, сприяють становленню сюжетно-рольової гри, оскільки вони зі збагаченням гри різноманітними діями, виникненням сюжету починають словами позначати свої ролі.

У роботі з дітьми середнього дошкільного віку вихователь має орієнтуватися на збагачення змісту їхніх ігор, формування різних способів рольової поведінки, вміння підтримувати дружні стосунки. Включаючись у спільну гру дітей або інсценуючи певний ігровий сюжет, вихователь сприяє формуванню вміння співвідносити назву ролі з відповідними їй діями й атрибутами. Використання ним різноманітних прийомів (запитання, поради, бесіди про зміст гри, розподіл ролей у ній тощо) забезпечує формування у дітей уміння організовувати спільні ігри [5,с.355].

Ігрова діяльність дітей старшого дошкільного віку має бути спрямована на формування їхніх умінь спільно вибудовувати і розвивати сюжет, розуміти партнерів по грі та узгоджувати свої дії з їхніми.

Зважаючи на те, що режисерська гра дитини асоціативна, тобто залежить від іграшок, які потрапляють у поле зору, педагогічна підтримка цієї гри здебільшого опосередкована створенням необхідного ігрового середовища. Головна функція іграшки – активізувати дитячу діяльність. Дорослий, правильно добираючи іграшку, допомагає дитині зростати творчою натурою, дає їй змогу зануритися в казку, режисером якої дитина буде сама.

Ігрова середовище має бути організована таким чином, щоб спонукати дітей до гри. В ігровій кімнаті можна організувати зони, спеціально призначені для різноманітних сюжетних ігор. Ігровий простір повинен бути зручним і зрозумілим для дитини, давати можливість грати самому. Разом з тим не слід жорстко обмежувати ігровий простір дітей. Гра – це вільна діяльність, і дитина має право грати там, де йому зручно. Наприклад, з маленькими предметами вона може влаштуватися на килимку або на окремому столику.

Освоєння більш широкого ігрового простору дає можливість варіювати умови гри, відкриває простір для дитячої фантазії. В багатьох дошкільних установах робляться спроби організації відповідних умов для розвитку гри: єдиний простір групової кімнати відмежовують спеціальною розстановкою меблів; вносять легкі ширми, створюють "куточки усамітнення".

Підбір ігрового матеріалу для режисерських ігор – необхідна умова для їх розвитку. Потрібні невеликі і привабливі іграшки, з якими можна спілкуватися як із живими персонажами: лисички і зайчики, собачки і кошенята, машинки і кораблики.

Створене дитиною "господарство" може легко поміститися у дитячій палатці, під столом, в кріслі. Невеличкий ігровий простір легко охопити поглядом, а в цьому і полягає одне із найважливіших завдань, яке розв'язує режисерська гра – дивитися на ситуацію вцілому і одночасно бачити її в усій складності.

Для режисерських ігор окрім звичних машинок підійдуть автобуси, літаки, пароплави – вони спрямують гру, дадуть змогу урізноманітнити її сюжет та зміст.

Ландшафт можна створити самому, використовуючи підручні засоби: клейонку (озера, річки, моря), зелену тканину (галявини), різнокольорові клаптики (квіти), гілочки та листочки (дерева, кущі), стрічки (дороги).

Використання в грі елементів ландшафту сприяє розвитку уяви й творчих здібностей. Діти можуть самостійно створювати ландшафт, змінювати його за своїм задумом. Важливо, щоб учасники гри мали можливість оглянути місцевість з різних боків. Це допомагає розвивати наочно-образне мислення, розширює уявлення дітей, збагачує їхнє світосприймання.

Особливе значення для ігор мають предмети-замісники. Їх значення важко переоцінити, адже вони можуть виконувати безліч функцій у будь-якій грі, зокрема і в

режисерській. Умовність – прямий шлях до абстрактного мислення. Кришечки й коробочки, камінчики і листочки, каштани й шишки, гудзики й стрічки – ці й інші предмети розширюють простір для дитячої уяви, вони відкриті для всіляких перетворень [4, с. 37].

Отже, реформування системи освіти, її концептуальних, організаційних основ у контексті соціально-економічних перетворень, які відбуваються в Україні, не мисляться без виховання і розвитку творчої особистості, її загально-естетичної культури. Значну роль в цьому процесі відіграють режисерські ігри.

Тематика і зміст режисерських ігор мають моральну направленість, формують смак дитини, приносять величезну користь для духовного виховання, сприяють творчому розвитку. Як і інші ігри, режисерська гра має соціальну природу й будується за уявленнями дітей про життя дорослих. Перед дитиною розкриваються не лише правила поведінки, а й їх значення для встановлення та підтримки позитивних взаємовідносин з іншими людьми.

Режисерська гра має важливе значення як для психічного, так і для соціального розвитку дитини дошкільного віку.

Режисерська гра – засіб виховання гуманного ставлення до однолітків як частини соціального оточення дитини-дошкільника, що, як у дзеркалі, відображає досвід спілкування дитини в реальному житті.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Бех І. Д. Виховання особистості : у 2 кн. / Іван Дмитрович Бех. – К. : Либідь, 2003. – Кн. 1: Особистісно орієнтований підхід: теоретико-технологічні засади. – 280 с.; Кн. 2 : Особистісно орієнтований підхід: науково-практичні засади. – 344 с.
2. Карабаєва І.І. Режисерські ігри дошкільників: організація і педагогічна підтримка / Ірина Карабаєва // Вихователь-методист дошкільного закладу. – 2009. – № 1. – С. 34-39.
3. Карабаєва І.І. Режисерські ігри дошкільників: зміст, значення, вікові особливості / Ірина Карабаєва // Вихователь-методист дошкільного закладу. – 2008. – № 10. – С. 37-41.
4. Мартинчук О. В. Основи корекційної педагогіки : навч.-метод. посіб. для студентів напряму підготовки "Дошкільна освіта" / Олена Валеріївна Мартинчук. – К.: Київ, ун-т імені Б. Грінченка, 2010. – 288 с.
5. Поніманська Т.І. Дошкільна педагогіка : підручник / Тамара Іллівна Поніманська. – 2-ге вид., доповн. – К. : Академвидав, 2-13. – 464 с.

Анисимова Е.Э.

ОСОБЕННОСТИ ПРОВЕДЕНИЯ РЕЖИССЕРСКИХ ИГР

Статья посвящена раскрытию сущности режиссерской игры как вида деятельности, вопросам организации игрового пространства, рассмотрению специфики ее проведения в различные возрастные периоды, анализу роли взрослого в проведении индивидуальных и совместных режиссерских игр, исследованию использования игрушек-заменителей.

Ключевые слова: режиссерская игра, предметы-заменители, личностный подход, самоактивность ребенка.

Anisimova E.E.

PEDAGOGICAL VALUE OF THE DIRECTOR'S GAMES

The article is devoted to disclosing the nature of the director's games as activity, the organization's space, considering the specifics of its implementation in different age periods, the analysis of the role of adults in individual and joint director's games research using toys substitutes.

Key words: director's game, the items are substitutes, personal approach, personal activity of the child.